

TEHNIKA I INFORMATIKA U OBRAZOVANJU

5. Konferencija sa međunarodnim učešćem, FTN Čačak, 30–31. maj 2014.

TECHNICS AND INFORMATICS IN EDUCATION

5th International Conference, Faculty of Technical Sciences Čačak, 30–31th May 2014

UDK: 37::[781.5+004.4]

Prethodno saopštenje
(Naučni članak u formi prethodnog saopštenja)

IMPROVIZACIJA U DEČJEM MUZIČKOM STVARALAŠTVU I INFORMACIONO-KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE

Jasmina Živković¹, Miloš Janković², Miroljub Cvetković³

Rezime: Improvizovanje melodije na zadatu harmonsku pratnju je jedan od zastupljenih načina stvaranja u opštem muzičkom obrazovanju i posebnom muzičkom obrazovanju (u okviru predmeta Solfeđo) osnovnog nivoa. Sprovedenje ove aktivnosti zahteva najmanje dva aktera – nastavnika kao izvođača harmonske pratnje u učenika kao stvaraoca i interpretatora melodije. Izvođenje harmonske pratnje sa nastavnika može biti preneto na računare. Ovaj rad je istraživao efekte pomenute promene. Ispostavilo se da prebacivanje dela obaveza sa nastavnika na računar u nastavnoj praksi, oslobađa deo nastavnikovog vremena koje može biti iskorišćeno za druge potrebe. Improvizacija pomoću informaciono-komunikacionih tehnologija otvara mogućnost realizacije ove aktivnosti kao domaćeg zadatka što inače nije bilo moguće.

Cljučne reči: improvizacija, improvizacija melodije, harmonska pratnja, dečje muzičko stvaralaštvo, informaciono-komunikacione tehnologije.

IMPROVISATION IN CHILDREN'S MUSICAL CREATIVITY AND ICT

Summary: Melody improvisation on a given chordal accompaniment is one of the overviewed ways of creating general music education and special music education (within the subject sol fa) of a basic level. Implementation of this activity requires at least two actors - teacher as a performer of chordal accompaniment and student as a creator and a melody performer. The performance of chordal accompaniment can be transferred from a teacher to a PC. This paper presents an analysis of the effects of the aforementioned replacement. It turned out that transferring the part of teacher's obligations to the computer in the classroom releases the part of teacher's time that could be used for other purposes. Improvisation using ICT opens up the possibility of realizing this activity as a homework assignment which was not possible otherwise.

Key words: improvisation, melody improvisation, chordal accompaniment, children's musical creativity, information and communication technology.

¹ Mr Jasmina Živković, Muzička škola „Stanislav Binički“, Leskovac, e-mail: lastar@ptt.rs

² Miloš Janković, profesor, Muzička škola „Stanislav Binički“, Leskovac, e-mail: milojank@gmail.com

³ Miroljub Cvetković, profesor, Muzička škola „Stanislav Binički“, Leskovac, e-mail: mishacvetkovic@hotmail.com

1. UVOD

Opšte značenje termina improvizacija (lat. *improvisare*) je „činjenje (ili rađanje) bez pripreme“ (Vujaklija, 2011: 415). U muzici ovaj termin nastupa u značenju „spodobnost istovremenog iznalaženja i izvođenja muzičkih misli“ (Jakšić, 1974: 201). Između ostalog, svojstvena joj je „spontanost i fleksibilnost, ona mora da □ funkcioniše □ odmah i ne može se postupno uobličavati i doderivati“ (Mirković-Radoš, 1996: 166) kao što može komponovanje. Improvizacija može biti slobodna – kada izvođač radi sa nepotpunom strukturalnom reprezentacijom (Mirković-Radoš, 1996: 167) i stroga – „Ako se improvizovanje odvija u zadatim uslovima, kao što je slučaj u tradicionalnoj improvizaciji u džezu, gde su definisani harmonski okvir i metrička struktura, onda postoji i hijerarhijska organizacija i potpunost strukture“ (Mirković-Radoš, 1996: 167). Za razliku od komponovanja, improvizacija podrazumeva veći broj ograničenja u okviru kojih treba delovati (Mirković-Radoš, 1996: 163).

Improvizacija je jedan od sagledanih načina učenja i poučavanja u našem, kako u opštem tako i posebnom osnovnom muzičkom obrazovanju. U okviru istog ona se pozicionira kao stvaralaštvo odnosno najviši stupanj kvaliteta znanja (Poljak, 1989: 14) kome prethode: znanja prisećanja, prepoznavanja, reprodukcije i znanje operativnosti (Poljak, 1989:14). U skladu sa time i predstavlja samu srž muzičke kognicije (Mirković-Radoš, 1996: 163).

U slučaju opšteg muzičkog obrazovanja improvizacija se kontinuirano sprovodi u okviru nastavne teme Muzičko stvaralaštvo za koju su propisani i standardi postignuća (up. Тупањац и др., 2010: 31). Suprotno situaciji da će se postignuća učenika meriti kroz slobodnu, udžbenička literatura (ako to uopšte i čini) nudi didaktička rešenja za improvizaciju koja je stroga.

U slučaju posebnog muzičkog obrazovanja improvizacija je predviđena samo u okviru tematske oblasti Melodika za predmet Solfeđo.⁴ Stanje ponude didaktičkih rešenja za realizaciju ove aktivnosti je šarenoliko, a neki autori ne nude ni jedno. Najčešće data rešenja su:

- šifrom zadati harmonski sled određenog metra za koji stoji (i to da se realizuje kao domaći) zadatak koji glasi „iskomponuj melodiju“ (Стојановић и др., 1999: 35 i 64);
- takođe zadato da bude domaći zadatak ali sada „improvizuj melodiju“ (Јовић-Милетић и др., 2001: 45) a prema unapred datoj i na času obrađivanoj ritmičkoj vežbi (Стојановић и др., 1999: 34). Zatim,
- zadatak „dopuni melodiju“ (Ibid. 56 i 82) pri čemu, u datom notnom zapisu koga prate oznake akorada, nedostaju ili čitavi taktovi ili pojedini delovi. Pronašli smo i,
- zadatak harmonski sled određene a notnim pismom ispisane fakture i metra (Ibid. 59) u kome je gornji linijski sistem ostavljen za zapisivanje melodije koju treba

⁴ Ovo se odnosi na prvi, treći, četvrti i šesti razred (Службени гласник РС – Просветни гласник бр. 5/2010. 112-123). Ova vrsta aktivnosti odgovara ispunjavanju jednog od postavljenih zadatka koji glasi: „Osamostalji vanje učenika i razvoj njihovih kreativnih sposobnosti“ (Ibid. 112). Interesantno, aktuelnim nastavnim planom i programom, improvizacija nije predviđena ni za četvorogodišnje ni za dvogodišnje muzičkog obrazovanje iako je i za ov vrstu obrazovanje propisan isti zadatak (Ibid. 186 i 201). Uzgred, aktivnost označena terminom Improvizacija nije novo uvedena – nalazimo je i u starim nastavnim planovima i programima (up. Службени гласник РС – Просветни гласник бр. 5/1994; бр. 5/1994:70; бр. 5/1994:71).

improvizovati na zadatu pratnju i,

- vrlo slično prethodnome ali ne predviđeno za zapisivanje i bez zadate fakture već samo sa ispisanim oznakama akorda i dinamikom njihove pojave (Ibid. 59, 69, 88).

Kako se iz priloženog može videti – reč je o strogoj improvizaciji, onom kojom se mi u ovom radu i bavimo.

U uslovima grupnog rada – kako se odvija nastava Solfeđa, a i nastava Muzičke kulture u osnovnom obrazovanju, sprovođenje aktivnosti improvizacije i sam čin improvizovanja nailazi na više otežavajućih okolnosti. Jedna od njih je što improvizacija, ovako kako se traži, nije delo tima odnosno kolektiva već je delo pojedinca koje nastaje u uslovima grupnog rada. U opisanim uslovima, improvizacija opet teško može da bude zaista individualna i da se ostvari bez uticaja drugih rešenja jer se ista demonstriraju. Na drugoj strani, realizacija ove aktivnosti od nastavnika zahteva neprekidno angažovanje u pogledu stvaranja tih prethodno opisanih kao strogih uslova koje se manifestuje kao sviranje. Stvaranje tih strogih okolnosti u kućnim uslovima je neizvodljivo.

Rešenje jednog dela problema, koji se javljaju prilikom sprovođenja aktivnosti improvizovanja čini se da može biti ostvareno upotrebom informaciono-komunikacionih tehnologija. Preciznije, u pitanju je prenošenje dela poslova sa nastavnika na računare. Pomenuti deo, preciznije jeste izvođenje harmonske pratnje odnosno tih, uslovno rečeno - ograničavajućih okolnosti.

2. METODOLOGIJA RADA

U ovom radu istraživani su efekti drugačijih okolnosti nastalih zamenom izvođača zadate harmonske pratnje na uspešnost sprovođenja aktivnosti stvaranja i uticaj iste na kvalitet učeničkih ostvarenja. Zavisna varijabla je improvizacija i zapisivanje melodije na zadatu harmonsku pratnju. Nezavisna varijabla je način realizacije časa – na prvom času harmonsku pratnju je izvodio nastavnik dok su na drugom korišćeni računari (*Power Point* prezentacija). Elementi koji su podvrgnuti analizi bili su procena učenika o korisnosti upotrebe računara u smislu obnovljivosti intonacije; mogućnost individualnog određivanja vremena za stvaranje pojedinačnih segmenata; značaj raspoloživosti nastavnika; mogućnost realizacije stvaranja kao domaćeg zadatka. Analiziran je i kvalitet dobijenih učeničkih ostvarenja.

Metoda rada kojom je istraživanje realizovano bila je eksperiment sa istom grupom učenika organizovan kao dvočas. Aktivnost stvaranja melodije na zadatu harmonsku pratnju na prvom času realizovana na uobičajen način – harmonsku pratnju je izvodio nastavnik dok je na drugom izvođenje harmonske pratnje preneto sa nastavnika na računare. Istraživanje je obavljeno na uzorku od sedamdeset učenika od IV do VI razreda osnovne muzičke škole. Dvočas sa svim grupama realizovao je jedan nastavnik. Časovi su održavani od 06. do 08.03.2013. godine u kabinetu za informatiku Centra za stručno usavršavanje u obrazovanju u Leskovcu kao aktivnost usavršavanja nastavnika koje se sprovodi u okviru škole.

Aktivnost improvizacije i zapisivanja melodije na zadatu harmonsku pratnju na prvom času je realizovana po jednom od udžbeničkih rešenja (Ibid. 59). Na tom času, nastavnik je pored ostalih uobičajenih postupaka, kao što su analiza notnog teksta i uvođenje u intonaciju, ostali deo vremena proveo u izvođenju zadate harmonske pratnje. Učenici su

imali zadatak da najpre osmisle melodiju a potom i da je zapišu.⁵ Organizacija časa bila je sledeća: najpre je osmišljavan i zapisivan početak melodije a onda se postpuno nastavljalo dalje – dvotakt po dvotakt, uz stalno ponavljanje prethodnog muzičkog toka.⁶ Nastavnik je tokom čitavog procesa imao obavezu da, uz izvesne pauze izvodi harmonsku pratnju parcijalno i u celosti, da sasluša intoniranje, da ostvaruje uvid u notni zapis odnosno koriguje ispravnost istog u odnosu na intonirano.

Na drugom času, izvođenje harmonske pratnje povereno je računaru. Za ovaj čas je bila osmišljena nova pratnja po modelu prethodne sa namerom da budu ujednačene težine. Prethodno pripremljene zvučne primere:⁷ štim (koji je već bio zapisan na tabli notnim tekstom još od prethodnog časa) i harmonska pratnja prvog dvotakta, prva četiri, prvih šest taktova kao i u celosti odnosno - svih osam taktova su ovako i označeni postavljeni su na jedan slajd *PowerPoint* prezentacije. Svakom učeniku je bio namenjen jedan računar sa slušalicama. U procesu stvaranja, učenici su mogli da preslušavaju date zvučne primere po sopstvenoj potrebi u smislu redosleda i broja. Nastavnik je učenicima posvećivao pažnju u smislu preslušavanja učeničkih radova ili ostvarenja i provere tačnosti notnog zapisa u odnosu na intonirano.

Prikupljanje podataka obavljeno je posredstvom ankete. Učenici su anketirani nakod drugog časa. Cilj ankete bio je da ispitamo značaj upotrebe računara (mogućnost obnavljanja intonacije, mogućnost individualnog određivanja vremena za stvaranje pojedinačnih segmenata, značaj veće raspoloživosti nastavnika tokom rada na času, mogućnosti samostalnog stvaranja kroz domaći zadatak). Kvalitet dobijenih učeničkih ostvarenja meren je analizom po sledećim parametrima: kretanje u datom tonalitetu i (kao što smo i zahtevali od učenika) slaganje melodije sa zadatom harmonskom pratnjom. Analizu je obavljao tim koji je na ovom istraživanju radio.

3. REZULTATI I DISKUSIJA

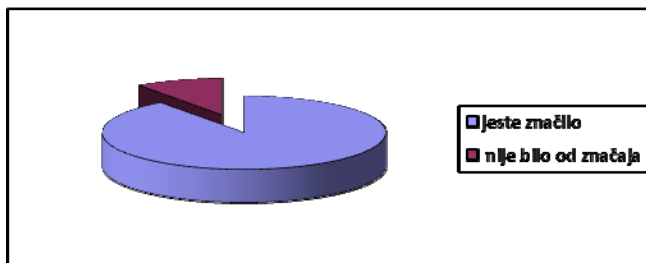
Rezultati sprovedene ankete pokazuju sledeće stanje:

- Najveći broj učenika (90%) se izjasnio da je aktivnosti stvaranja na drugom času pogodovala okolnost u kojoj su mogli da, kad god su imali potrebu, preslušaju štim, odnosno obnove intonaciju, a 10% učenika je navelo da to nije za njih imalo značaja (grafikon 1).

⁵ Sa aspekta muzičke pedagogije, ova aktivnost podrazumeva: a) opažanje; b) osmišljavanje; c) intoniranje i d) zapisivanje.

⁶ Aktuelna metodička literatura za predmet Solfeđo (up. Vasiljević, 1978; Vasiljević, 1991; Vasiljević, 2002) ne razmatra metodski pristupak improvizovanja.

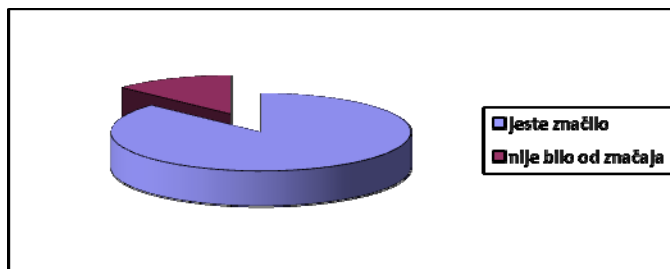
⁷ Primeri su dobijeni digitalnom produkcijom. Celokupan nastavni materijal (ne samo za drugi već i za prvi čas) u međuvremenu je postavljen na veb stranici <http://muzickostvaralastvo.tk/>, tako da ga kolege mogu koristiti u nastavnoj praksi.

Grafikon 1: Okolnost mogućnosti stalne obnove intonacije

Ovaj rezultat upućuje na prvi problem sa kojim se učenici suočavaju prilikom improvizovanja kad harmonsku pratnju izvodi nastavnik jer se nastavni proces organizuje za uslove grupnog rada dok je samo stvaranje individualan čin pri čemu svaka individua ima drugačije potrebe.

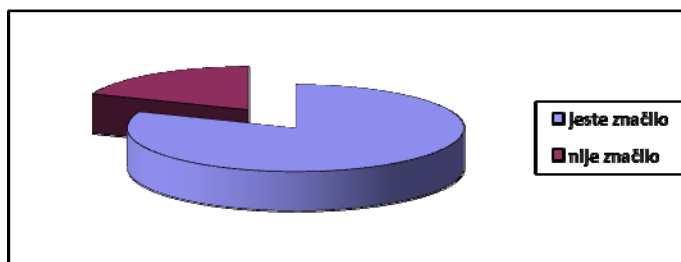
- Najveći broj učenika (87%) se izjasnio da je aktivnosti stvaranja na drugom času pogodovala okolnost što su mogli sami da određuju vreme koje će posvetiti osmišljavanju pojedinačnog segmenta, a 13% učenika je navelo da ista za njih nije bila od značaja (grafikon 2).

Grafikon 2: Značaj okolnosti samostalnog određivanja vremena u radu

Kao i u slučaju prethodnog, i ovaj rezultat je pokazao da proces stvaranja teško funkcioniše kada je dinamika rada podređena nekim drugim uslovima a ne individualnim potrebama.

- Takođe, najvećem broju učenika (81%) je značilo što je nastavnik na drugom času mogao da im se više posveti dok za 19% to nije bilo od značaja (grafikon 3).

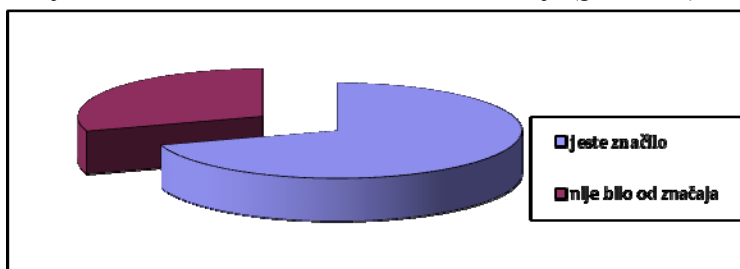

Grafikon 3: Značaj posvećivanja nastavnika

Ovaj rezultat je takođe povezan sa okolnošću individualnog rada u uslovima grupnog rada i raspodelom nastavnikovog vremena u uslovima obavljanja više zadataka. Ukazuje na

nemogućnost zadovoljavanja posebnih potreba učenika prilikom improvizovanja u uobičajenim uslovima.

- Na pitanje da li bi korišćenje računara bilo od značaja da stvaranje melodije na zadatu harmonsku pratnju trebaju da odrade kao domaći zadatak, najveći broj učenika (70%) se izjasnilo da jeste a 30% učenika da isto ne bi imalo značaja (grafikon 4).

Grafikon 4: Značaj upotrebe računara u samostalnom radu (izrada domaćeg zadatka)

Ovaj rezultat podleže različitom tumačenju. Sa jedne strane, povezan je sa činjenicom da li je instrument koji učenici sviraju melodijski ili harmonski i da li učeniku u kućnim uslovima neko može pomoći, a sa druge strane - sa negativnom praksom zapostavljanja domaćih zadataka. Sa aspekta našeg istraživanja ovaj rezultat je značajan jer pokazuje da je u uslovima nedovoljnog vladanja harmonskim instrumentom ili sviranja nekog melodijskog instrumenta kao i u okolnostima izostanka dodatne, vannastavne pomoći, stvaranje praktično nemoguće sprovesti.

Uporedna analiza učeničkih ostvarenja dobijenih nakon svakog časa kako je već i najavljeno - imala je za cilj da utvrdi da li promena aktera izvođenja harmonske pratnje utiče na kvalitet ostvarenja. Ispostavilo se da su učenička ostvarenja kvalitativno različita. Naime, kod pojedinih učenika je osmišljena melodija sa prvog časa bila kvalitetnija u odnosu na rad nastao na drugom času i obrnuto. Međutim, broj ocenjenih radova kao kvalitetnijih, a dobijenih na prvom času jednak je broju kvalitetnijih radova dobijenih na drugom. Ova činjenica ukazuje na to da promena aktera koji izvodi harmonsku pratnju ne utiče na kvalitet dobijenog rezultata.

Prethodno navedenom bismo da dodamo još jedan detalj koji nije obuhvaćen ovim istraživanjem. Tačnije, isti dolazi kao opšti utisak realizatora i posmatrača ogleđa (nastavno osoblje muzičke škole i nastavnici Muzičke kulture osnovnih škola) i odnosi se konkretno na aspekt muzičke pedagogije. Mišljenja da bi isti ne bi bilo umesno potpuno isključiti. Naime, opšti zaključak je da su učenička ostvarenja (odnosno – stvorene melodije) dobijena na oba časa pretežno instrumentalnog karaktera. Preciznije, melodije koje su učenici osmislili bile su tehnički zahtevne, sa učestalim intervalskim skokovima i velikog opsega. Navedeni elementi ukazuju na dominaciju interpretativnih aktivnosti i nedovoljnu zastupljenost aktivnosti stvaranja. Takođe, važno je istaći i činjenicu da je prilikom improvizovanja melodije posredstvom računara, došlo do bržeg i efikasnijeg procesa stvaranja. U tom smislu bismo dodali (kao što smo tokom ogleđa činili) da je važno da nastavnik skreće pažnju učenicima da svoj rad sagledavaju i na kritički način – da provere svoj zapis i pokušaju da nađu bolje, kvalitetnije muzičko rešenje.

4. ZAKLJUČAK

Za aktivnost improvizovanja i zapisivanja melodije na zadatu harmonsku pratnju posredstvom računara (tačnije najjednostavnijih alata koje nude informaciono-komunikacione tehnologije) u odnosu na način kojim se ista uobičajeno realizuje u nastavnoj praksi moglo bi se reći da pokazuje više prednosti. Prenos izvođenja pratnje sa nastavnika u domen računara za nastavnika znači eliminaciju jednog zadatka. Eliminacija ne nastupa u smislu smanjenja aktivnosti nastavnika već u njegovom povećanom kvalitativnom učešću. To slobodno vreme nastavnik može da koristi za: za motivaciju učenika; za pomoć u traganju za kvalitetnijim ostvarenjem; uticaj na kvalitet ostvarenja; za proveru adekvatnosti notnog zapisa osmišljenom rešenju (iz ugla muzičke pedagogije – povezivanja zvuka i slike, što je jedan od bitnih problema sa kojim se suočava u muzičkoj pedagogiji).

Prenos izvođenja pratnje sa nastavnika u domen računara pozitivno se reflektuje i na proces stvaranja gledano iz pozicije učenika: učenik tokom stvaranja postaje nezavistan u pogledu izbora i redosleda postupaka kao i opredeljenja vremena za iste; učenik dobija status individue iako radi u uslovima grupnog rada, njegovo ostvarenje postaje autentičnije. Istim se stvaraju adekvatni uslovi za rad i otvaraju mogućnosti traženja učeničke odgovornosti koja može biti najpre u pogledu angažovanja a u krajnjem rezultatu vrednovanja ostvarenja. Naročita pogodnost upotrebe računara prilikom stroge improvizacije je otvaranje mogućnosti za njenu realizaciju u kućnim uslovima. Time se naročito razvija individualnost i samostalnost učenika muzičke škole, što predstavlja veoma važan korak u razvoju muzikalnosti učenika, kao i u daljem stručnom muzičkom obrazovanju.

5. LITERATURA

- [1] Vasiljević, Z. (1978). *Metodika nastave solfeđa*. Beograd: Fakultet umetnosti.
- [2] Vasiljević, Z. (1991). *Metodika solfeđa*. Beograd: Fakultet muzičke umetnosti.
- [3] Vasiljević, M. Z. (2002). *Solfeđo. Metodski praktikum*. Knjaževac: Nota.
- [4] Вујаклија, М. (2011). *Лексикон страних речи и израза* (приредио Ђурић Д.). Београд: Штампар Макарије; Подгорица: Октоих.
- [5] Jakšić, Đ. (1974). Improvizacija u *Muzička Enciklopedija 2*. Zagreb: Jugoslovenski leksikografski zavod.
- [6] Mirković-Radoš, K. (1996). *Psihologija muzike*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- [7] Наставни план и програм основног музичког образовања. *Службени гласник РС – Просветни гласник* бр. 5/2010.
- [8] Наставни план и програм основног музичког образовања. *Службени гласник РС – Просветни гласник* бр. 5/1994.
- [9] Poljak, V. (1989). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- [10] Стојановић, Г., Јовић-Милетић А., Николић, З. (1999). *Солфеђо за IV разред шестогодишње основне музичке школе*. Београд: Завод за уџбенике
- [11] Тупањац, А., Богуновић, Б., Ивановић, Н., Ђуровић Ј., Тубин, З., Нешић, Д. (2010). *Образовни стандарди за крај обавезног образовања за наставни предмет Музичка култура*. Београд: Министарство просвете Републике Србије и Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања.